

University of Groningen

Waar blijft het kind?

Dickscheit, Jana

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Publication date:
2016

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Dickscheit, J. Waar blijft het kind?

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Waar blijft het kind?

Jana Knot-Dickscheit

Gezinnen met meervoudige en complexe problemen

Voor gezinnen die op grond van de aard, omvang en complexiteit van hun problemen een meer dan gebruikelijk beroep doen op het aanbod en de kwaliteit van de hulpverlening gebruiken wij in Nederland veelvuldig de terminologie 'Multiprobleemgezinnen'. Deze terminologie is stigmatiserend. Ik gebruik dan ook liever de terminologie 'Gezinnen met meervoudige en complexe problemen'. Het is een doelgroep die naar voorzichtige schatting tussen 3-5% van de gezinnen in Nederland omvat, wat in 2011 neerkwam op rond 70.000-116.000 gezinnen (van den Berg & de Baat, 2012, p. 97). Uit verschillende onderzoeken weten wij inmiddels dat de opeenstapeling van problemen in deze gezinnen het risico verhoogt op verwaarlozing, mishandeling of misbruik (zie bijvoorbeeld Denholm, Power, Thomas, & Li, 2013) en het ontwikkelen van ernstige gedrags- en ontwikkelingsproblemen bij kinderen (zie bijvoorbeeld Veerman, Janssens, & Delicat, 2005). Naast deze problemen spelen ook socio-economische problemen (bijvoorbeeld armoede) een rol. Verder zien wij in deze gezinnen veelvuldig ouders met een verstandelijke beperking of psychiatrische problematiek (Mehlkopf, 2008). Daardoor worden de ontwikkelingskansen van kinderen bedreigd. Regelmatig is er dan ook sprake van een intergenerationale overdracht van problemen.

Hulpverlening

Voor gezinnen met meervoudige en complexe problemen worden programma's in de thuissituatie aangeboden die intensiever van aard zijn dan andere ambulante programma's. De programma's worden dan ook Intensive Pedagogische Thuiszorgprogramma's (IPT's) genoemd. Hoewel Nederland een grote hoeveelheid van deze programma's kent, weten wij nog betrekkelijk weinig over de effectiviteit van deze programma's (Holwerda, Reijneveld en Jansen, 2014).

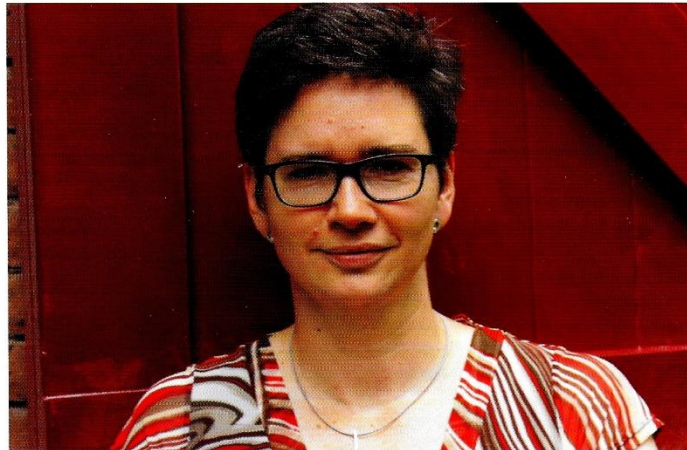

Foto: Hans Knot

Studies naar effectiviteit en werkzame factoren van interventies

Het onderzoeksconsortium 'Zware opvoedproblematiek/Multiprobleemgezinnen' voerde in opdracht van ZonMw een literatuurstudie en kwaliteitstoetsing uit naar de effectiviteit van 30 interventies voor deze gezinnen (Klaassen-Vermaat et al., 2015). Het merendeel van de onderzochte interventies kende een pretest-posttest design, slechts bij twee effectiviteitsstudies werd een Randomized Controlled Trial (RCT) design toegepast. Alle pretest-posttest studies lieten door het achterwege laten van een randomisatieprocedure een hoog risico op bias zien, zodat de gevonden effecten niet het gevolg van de interventie hoeven te zijn, maar bijvoorbeeld door spontane verbetering verklaard kunnen worden. Verder was de rapportage over de pretest-posttest studies soms niet volledig, waardoor de betrouwbaarheid en validiteit van de onderzoeksgegevens niet met zekerheid vast te stellen was. Het consortium kwam verder tot de conclusie dat de gerapporteerde uitkomsten vooral betrekking hebben op opvoedingsbelasting en probleemgedrag van kinderen. De effectgroottes voor de uitkomstenmaten verschillen per interventie en studie. De RCT's laten kleine tot middelgrote effecten zien op opvoedbelasting van ouders en probleemgedrag van kinderen.

In een eveneens door ZonMw gefinancierd vervolgonderzoek zal het onderzoeksconsortium 'Zware opvoedproblematiek / Multiprobleemgezinnen' samen met diverse praktijkinstellingen en kenniscentra nader onderzoek doen naar de effectiviteit van een achttal interventies en daarbij vooral focussen op onderzoek naar de werkzame factoren binnen deze interventies.

De positie van kinderen in deze gezinnen

Veerman et al. (2005) stellen naar aanleiding van hun onderzoek naar IPT's in Nederland dat "het risico op voortzetting of verergering van het probleemgedrag, ook na afsluiting van verreweg de meeste van de hier besproken methodieken, zodanig groot is dat vervolghandeling geïndiceerd is" (p. 186). Soortgelijke resultaten zijn terug te vinden in andere Nederlandse studies (zie bijvoorbeeld Holwerda et al., 2014; Tausendfreund, Knot-Dickscheit, Post, Knorth, & Grietens, 2014).

Hoe is het te verklaren dat een van de meest toegepaste vormen van hulpverlening - ambulante zorg - toch zo weinig lijkt te bereiken voor kinderen in gezinnen met meervoudige problemen? Wij denken dat er twee verklaringsmogelijkheden zijn: 1) Interventies zijn te kortdurend om alle problemen die binnen de gezinnen spelen

op te lossen. Voor bijvoorbeeld ouders met een lichte verstandelijke beperking of met een psychiatrische problematiek kunnen de veelvoud en verwevenheid aan problemen zo overweldigend zijn dat langdurige en flexibele vormen van ondersteuning nodig zijn zodat kinderen zich kunnen ontwikkelen en veilig thuis kunnen blijven wonen; en 2) Gezinscoaches dienen in het belang van het kind te werken met ouders. Zo wordt bijvoorbeeld getracht via het verbeteren en versterken van opvoedingsvaardigheden van ouders problemen bij kinderen te verminderen. Daardoor lopen kinderen gevaar te weinig directe aandacht te krijgen in gezinsgerichte interventies (Knot-Dickscheit & Tausendfreund, 2015). We hebben onlangs nog een Special Issue van het *International Journal of Child and Family Welfare* gewijd aan de situatie van kinderen in gezinnen met meervoudige en complexe problematiek (Knot-Dickscheit, Knorth, Thouburn, 2015).

In de programmatheorieën van IPT's zien wij gezamenlijke uitgangspunten zoals het gericht zijn op het gehele gezin, het gezamenlijk met het gezin opstellen van werkdoelen, en het formuleren van pedagogische doelstellingen (Loeffen, van Butselaar, & Ooms, 2001). Ook met betrekking tot de onderbouwing van de interventiemethode zijn er overeenkomsten tussen IPT's. Zo is de systeemtheorie een centrale theoretische pijler voor intensieve gezinsgerichte interventies (Veerman et al., 2005), en wordt het betrekken van het netwerk als belangrijk element voor het behalen van de doelstellingen in gezinnen met meervoudige problemen gezien (Berg-le Clercq, Zoon, & Kalsbeek, 2012). Lukt het deze theorieën in de uitvoeringspraktijk om te zetten? De schaarse onderzoeken die er zijn naar het proces van hulpverlening en concrete activiteiten/verrichtingen van gezinscoaches in gezinnen met meervoudige en complexe problemen laten verrassende resultaten zien. Exploratief onderzoek naar verrichtingen van hulpverleners in deze gezinnen (Busschers & Boendermaker, 2015; Metselaar, 2011; Tausendfreund, et al., 2015) wijst uit dat gezinscoaches moeite hebben met het samen met ouders én kind werken (systemisch werken), met het ondersteunen van de opbouw van een netwerk, en met dit in direct contact met

personen uit het netwerk en met het kind zelf te realiseren.

Eén van de mogelijkheden om kinddoelen te bereiken en kinderen centraal te stellen, kan zijn om naast opvoedondersteuning directe hulp aan kinderen te bieden (Knot-Dickscheit & Tausendfreund, 2015; Tausendfreund, 2015).

Kindercoaching

Engels onderzoek toont aan dat het werken met twee centrale hulpverleners – één voor het kind en één voor het gezin – tot betere uitkomsten leidt voor kind en gezin (Thoburn, Cooper, Brandon, & Connolly, 2013). Tausendfreund (2015) komt naar aanleiding van zijn promotieonderzoek naar het programma "10" voor Toekomst tot de conclusie dat het aanbieden van een dergelijke interventiemethode ook voor de Nederlandse jeugdzorg een belangrijke aanvulling kan zijn.

Om meer aandacht te geven aan kinderen en jongeren in gezinnen met meervoudige en complexe problematiek heeft het Leger des Heils W&G Noord naast gezinscoaching ("10" voor Toekomst) de interventie Kinder- en Jeugdcoaching ontwikkeld. Deze interventie koppelt kinderen en jongeren uit deze gezinnen aan een professioneel opgeleide en getrainde kinder- en jeugdcoach die hen begeleidt. Het doel van de interventie Kinder- en Jeugdcoaching is de protectieve factoren van kinderen en jongeren te vergroten en hun ontwikkeling en maatschappelijke participatie te stimuleren. De coach fungeert als vertrouwenspersoon voor het kind. De kinderen en jongeren worden gecoacht om op een adequate manier voor zichzelf op te komen en om te gaan met emoties. In contact met het kind of de jongere stelt de coach zich gelijkwaardig en neutraal op en richt hij/zij zich op de krachten van het kind. Samen met de coach gaat het kind/jeugdige aan de slag met o.a. de volgende onderwerpen: zelfbeeld en zelfvertrouwen, emoties, sociale vaardigheden, (faal)angst, pesten, rouw en lichamelijke gesteldheid (Leger des Heils Noord, 2015).

In 2016 is de Basiseenheid Orthopedagogiek van de Rijksuniversiteit Groningen gestart met een onderzoek naar de werkzaamheid van de interventie Kinder-

en Jeugdcoaching in gezinnen waar ook gezinscoaching door "10" voor Toekomst geboden wordt. Arjen van Assen is als promovendus de uitvoerende onderzoeker. Hij wordt begeleid door Hans Grietens, Wendy Post en Jana Knot-Dickscheit. Het onderzoek kent vier deelstudies. In deelstudie 1 wordt een systematische review uitgevoerd naar de uitkomsten van IPT's op kindniveau. In een meta-analyse wordt onderzocht in welke mate interventies voor gezinnen met meervoudige en complexe problemen effect hebben op deze kinduitkomsten. In deelstudie 2 wordt het indicatie- en handlingsproces van de interventie Kinder- en Jeugdcoaching in kaart gebracht. Deelstudie 3 is gericht op het bevragen van kinderen en jongeren die deelnemen aan de interventie Kinder- en Jeugdcoaching naar hun ervaringen. Over meerdere meetmomenten worden in deelstudie 4 de psychosociale vaardigheden en de gedrags- en emotionele problematiek van kinderen in kaart gebracht, evenals de pedagogische kwaliteit van de opvoedingsomgeving.

Het bijzondere aan dit onderzoek is dat kinderen en gezinnen langdurig wordt gevolgd en kinderen zelf aan het woord laat. Door te werken met een gerandomiseerde onderzoeksopzet – een vrij zeldzame manier van onderzoek doen in de jeugdzorg – kan worden onderzocht of Kinder- en Jeugdcoaching daadwerkelijk effectief is en een preventieve werking heeft voor kinderen.

Preventie van problemen bij kinderen uit gezinnen met complexe en meervoudige problematiek kan van groot belang zijn, aangezien bij deze gezinnen vaak sprake is van intergenerationele overdracht en daarmee van een langdurige en generatieoverschrijdende hulpverleningsgeschiedenis.

Over de auteur: Dr. Jana Knot-Dickscheit is werkzaam als Universitair Docent aan de Rijksuniversiteit Groningen, Basiseenheid Orthopedagogiek, Sectie Jeugdzorg. Haar onderzoek is met name gericht op de evaluatie van processen en uitkomsten van 1) (intensieve) ambulante thuishulp programma's voor gezinnen met meervoudige en complexe problemen en zogenaamde risicogezinnen; en 2) de evaluatie van processen en uitkomsten van interventies in de GGz. Zij was lid van de werkgroep 'Richtlijn Multiprobleemgezinnen' en is samenwerkingspartner van het onderzoeksconsortium 'Zware opvoedproblematiek / Multiprobleemgezinnen'. Daarnaast werkt Jana Knot-Dickscheit als Gz-psychooloog en cognitief gedragstherapeut bij GGz-instelling Molendrift te Groningen.

Literatuur

Berg-le Clercq, T., Zoon, M., & Kalsbeek, A. (2012). *Wat werkt in multiprobleemgezinnen?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd van: http://www.nji.nl/nji/dossierDownloads/Watwerkt_Multiprobleemgezinnen.pdf

Busschers, I., & Boendermaker, L. (2015). Safety for children first. Focus on Children in Intensive Family Care Management? *International Journal of Child and Family Welfare*. 16(1/2) 40-56.

Denholm, R., Power, C., Thomas, C., & Li, L. (2013). Child maltreatment and household dysfunction in a British birth cohort. *Child Abuse Review*, 22(5), 340-353. doi:10.1002/car.2235

Holwerda, A., Reijneveld, S. A., & Jansen, D. E. M. C. (2014). *De effectiviteit van hulpverlening aan multiprobleemgezinnen: Een overzicht*. Groningen: GAK Instituut.

Klaassen-Vermaat, Evenboer, Veerman, Scholte, Zoon, Knot-Dickscheit, Van Yperen, Jansen, & Reijneveld, 2015

Knot-Dickscheit, J., Thoburn, J. & Knorth, E. J. (Eds.) (2015). Supporting children when providing services to families experiencing multiple problems: Perspectives and evidence. *International Journal of Child and Family Welfare*. 16(1/2), 1-134.

Knot-Dickscheit, J. & Tausendfreund, T. (2015). Kinderen in gezinnen met meervoudige problematiek. In: J. Knot-Dickscheit, A.M.N. Huyghen, H.J.M. Janssen, W.J. Post, I. Haakma, & H. Grietens (Eds.). *Orthopedagogiek maakt verschil: Profiel en toekomst van een discipline in beweging* (pp. 193-204). Leuven/Den Haag: Uitgeverij Acco.

Leger des Heils Noord (2015). *Methodiek-omschrijving kinder- en jeugdcoaching* (intern document).

Loeffen, M., van Butselaar, M., & Ooms, H. (2001). *Intensieve pedagogische thuishulp in vogelvlucht. Een inventarisatie van varianten in Nederland*. Utrecht: Collegio.

Mehlkopf, P. J. (2008). *Tussen regels en handelingsruimte: Over multiprobleemgezinnen, coördinatie van zorg en gezinscoaching. Handreiking bij uitvoering*. Gouda: JSO Expertisecentrum voor Jeugd, Samenleving en Opvoeding.

Opgezocht op: <http://www.jso.nl/wp-content/uploads/2014/06/Tussen-regeling-en-handelingsruimte.pdf>

Metselaar, J. (2011). *Vraaggerichte en gezinsgerichte jeugdzorg: Processen en uitkomsten. evaluatie van het programma gezin centraal* (dissertatie). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Tausendfreund, T. (2015). *Coaching families with multiple problems. Care activities and outcomes of the flexible family support programme ten for the future* (dissertatie). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Tausendfreund, T., Metselaar, J., Conradie, J., Schipaanboord, N., de Groot, M., Knot-Dickscheit, J., & Knorth, E. J. (2015). Self-reported care activities in a home-based intervention programme for families with multiple problems. *Journal of Children's Services*, 10(1), 29-44. doi:10.1108/JCS-07-2014-0034

Tausendfreund, T., Knot-Dickscheit, J., Post, W. J., Knorth, E. J., & Grietens, H. (2014). Outcomes of a coaching program for families with multiple problems in the Netherlands: A prospective study. *Children and Youth Services Review*, 46(11), 203-212. doi:10.1016/j.chilyouth.2014.08.024

Thoburn, J., Cooper, N., Brandon, M., & Connolly, S. (2013). The place of "think family" approaches in child and family social work: Messages from a process evaluation of an English pathfinder service. *Children and Youth Services Review*, 35(2), 228-236. doi:10.1016/j.chilyouth.2012.11.009

Veerman, J. W., Janssens, J., & Delicat, J. (2005). Effectiviteit van intensieve pedagogische thuishulp: Een meta-analyse. *Pedagogiek*, 25(3), 176-196.

